

Háromszéki követek (képviselők) a magyar népképviseleti országgyűlésben 1848-ban

(Kivonat)

A történeti Erdély az Unió utáni, 1848. júliusban megnyílt pesti népképviseleti országgyűlés alsóházába 73 képviselőt küldhetett, Háromszék területéről hatot. Kérték a székely határőrség megszüntetését, résztvettek az Unióbizottság által hozott törvénytervezetek és javaslatok kimunkálásában, az országos védelmi ügyekben s törvényalkotásban az egész parlamenttel együttműködtek, kormánybiztosokként erdélyi küldetéseket teljesítettek. Szerepük teljes feltárása a pesti népképviseleti országgyűlés és a debreceni parlament iratanyagának további kutatását kéri.

*

Európa 1848-ban a társadalmi rendszer átalakítása vagy megváltoztatása mellett a parlamentarizmus meghonosítása terén is előbbre lépett. A forradalom kitörése után mindegyik ország igyekezett megváltoztatni addigi képviseleti rendszerét s azt valamilyen mértékben népképviseleti alapokra helyezni. A 19. századi forradalmakra, de különösen az 1848. évekre jellemző volt, hogy azok (ti. a forradalmak) fontos feladatuknak tekintették az új hatalom legitimitásának megteremtését.¹ Hangsúlyoznunk kell, hogy a „népképviselet” elve mögött az elmúlt században nem rejtett feltétlenül általános választójogon alapuló választási rendszer. Sőt, elmondható, hogy csak a német területeken hangoztatták az általános választójog elvének érvényesítését, de a

gyakorlatban itt is az összlakosságnak mintegy 20 %-a szavazhatott a különböző megszorítások miatt.²

A magyar forradalom első jogalkotó fóruma a pozsonyi rendi országgyűlés volt, amely az 5. törvénycikkben szabályozta a népképviseleti rendszer bevezetését Magyarországon, mégpedig úgy, hogy kiszélesítették a cenzusos rendszerrel³ a választásra és a megválaszthatóságra jogosultak körét, anélkül, hogy elvetették volna a választói jogot azoktól, akik eddig is rendelkeztek azzal, ami általában a volt nemességet és értelmiséget is jelentette.

Erdélyben az uniót kimondó kolozsvári rendi országgyűlés a magyarországinál valamivel szűkebbre szabta a választójogi vagyoni cenzust. Itt azt a személyt nyilvánította a törvény választópolgárnak, aki legalább 300 ezüst forint értékű házat vagy földet bírt, vagy legalább 100 ezüst forint évenkénti állandó jövedelemmel rendelkezett, s mindenki, aki eddig is szavazati jogra volt jogosult. Falun az nyert választójogot, aki fejpénzen felül legalább 8 forintra adózott, illetve minden község, ha 100-on felüli füstöt számlált, két, ha 100-on aluli házzáma volt, egy képviselője által vehetett részt az országgyűlési képviselőválasztásokon.⁴ Egyes számítások szerint Erdélyben falun a 40 000 kisnemes⁵ mellett 4000 volt jobbágy kapott szavazati jogot⁶. A városi lakosság közt a szavazók aránya nagyobb volt, mint a falun.

A magyar népképviseleti országgyűlésnek két háza volt: az alsóház tagjai a népképviseleti alapon választott követek lettek, a felsőház pedig a korábbi rendi országgyűlés felsőházának tagjai maradtak. A történeti Erdély a pesti népképviseleti országgyűlés alsóházába 73 képviselőt küldhetett.

Háromszék két, s a benne fekvő városok – Kézdivásárhely, Sepsiszentgyörgy, Illyefalva és Bereck – egy-egy országgyűlési képviselőt, követet választhattak.⁷

A pesti népképviseleti országgyűlés 1848. július 5-én nyílt meg, de az erdélyi követek, köztük a háromszékiek csak 10-én vagy röviddel ezután jelenhettek meg. A késésnek az

*Az EME BNyTt Szo. 1998. évi, sepsiszentgyörgyi Vándorgyűlésén tartott előadás

volt az oka, hogy az erdélyi teljes utolsó rendi országgyűlés elhúzódása miatt nem állt rendelkezésre elegendő idő a választások megszervezésére és lebonyolítására. Ezért Erdélyben sok helyen a megyei, széki vagy városi közgyűlések választottak követet, a leggyakrabban azok közül, akik a kolozsvári rendi országgyűlésen is jelen voltak.

Háromszék BERDE Mózes és SZENTIVÁNYI Györgyöt, Sepsiszentgyörgy DEMETER Józsefet, Kézdivásárhely FÁBIÁN Dánielt, Illyefalva GÁL Dánielt és Bereck FEJÉR Jánost, majd ennek helyébe GÁBOR Imrét választotta követté.

Kit, miért tartottak méltónak a képviselőségre?

BERDE Mózes (1815–1893) alakja közzismert: fiatal, nemzeti elkötelezettségű politikusként 1848 tavaszán sietett bekapcsolódni a forradalmi mozgalomba, s a szolgaságból szabadulni vágyó határőri rend képviselőjeként vett részt a Kolozsvárt ülésező erdélyi országgyűlésen. Itt következetesen kiállt a székely katonarend védelmében. Háromszék másik széki követe **SZENTIVÁNYI György (1810–1871)** nyilvánvalóan a háromszéki nemesi rend képviselője volt, s azzal hívta fel magára 1848 tavaszán a közvélemény figyelmét, hogy a nevezetes áprilisi alsócsernátoni gyűlésen része volt a forradalom kolozsvári programjának (amely a 12 pont erdélyi változata volt) a háromszéki rendek általi elfogadtatásában.

Kézdivásárhely saját református papját, **FÁBIÁN Dánielt (1810–1894)** választotta meg, akit azonban már írásai által szélesebb körben is ismertek, 1848-ban pedig nem habozott a forradalom mellé állni. Sepsiszentgyörgyön **DEMETER József (?–?)** főbíró lett a követ, Illyefalván a választók a fiatal forradalmár ügyvédet, **GÁL Dánielt (1811–1861)**, Bereck pedig a város bíróját, **FEJÉR Jánost (1809–?)** tartotta alkalmasnak arra, hogy az első magyar népképviselői országgyűlésben képviselő legyen.

Milyen tevékenységet fejtettek ki a háromszéki követek?

Meg kell mondanunk, hogy ez a kérdés még eléggé feltáratlan, történetkutatásunk csak

az első lépéseket teszi ezen a téren. Fel kell még tárni a pesti népképviselői országgyűlés és a debreceni parlament teljes iratanyagát. Ebben a dolgozatban csak arra vállalkozhatunk, hogy néhány kiemelkedő eseményt felidézzünk 1848-ból. A debreceni eseménnyel helyszűke miatt részletesebben nem foglalkozhatunk.

Követeink parlamenti munkásságának általános jellemzőjeként mindenekelőtt arra kell rámutatnunk, hogy az erdélyi, köztük a székely követek, természetesen a háromszékiek is mindig támogatták azokat a javaslatokat, amelyek a magyar forradalom vívmányainak kiterjesztésére és megvédésére irányultak. Azok, akik feljutottak Pestre, nem haboztak megszavazni az ország védelméről szóló törvényeket. Ott voltak a július 11-i nevezetes ülésen, ahol KOSSUTH Lajos a 200 000 újonc és 42 millió forint megszavazását kérte az országgyűléstől. BERZENCZEY László, Marosszék követe, később KOSSUTH székelyföldi megbízottja szép szónoklatban jelentette ki: „mielőtt jogaink biztosítását követeljük, „mentsük meg a hazát”.⁸

A magyar országgyűlésben működött az erdélyi országgyűlés által Kolozsvárt megválasztott Unióbizottság, amelynek az volt a feladata, hogy az uniótörvény végrehajtásához szükséges intézkedéseket, törvényjavaslatokat kidolgozza. A bizottság elnöke gróf TELEKI József, Erdély főkormányzója volt. Ebben a bizottságban jelentős tevékenységet fejtett ki BERDE Mózes a székely sajátosságok felmutatásával. A bizottság választott tagja volt DEMETER József és HANKÓ Dániel pótkövet is.

Háromszék és Csík képviselői mindenekelőtt azt szerették volna elérni, hogy a magyar országgyűlés mondja ki a székely határőri rendszer megszüntetését. 1848. augusztus elsején FÁBIÁN Dániel, Kézdivásárhely követe interpellációt intézett a hadügyminiszterhez, azt kérdezvén: van-e tudomása arról, hogy a bécsi kormány az erdélyi főhadai kormány útján különféle kedvezmények nyújtásával szeretné megnyerni a székely határőröket. Mivel szerinte „ármánykodás”-ról van szó, az veszélyes. Az interpellációt megelőzte FÁBIÁN Dánielnek a KOSSUTH

Hírlapjában közölt írása, amelyben kifejtette: „A jelen országgyűlésnek tehát szentesített törvény által ki kell mondania, hogy a székelység keblében minden osztályzat megszűnve legyen, tettelesen minden tagja a hon több polgáraival egyenlő törvények alatt áll...”⁹

Az interpellációra MÉSZÁROS hadügyminiszter kijelentette, hogy ki fogja vizsgáltatni a felhozott kérdést, s ha van „Erdélyben ember, ki Bécsből veszi most is a székely katonaságra nézve a parancsokat, s azokat teljesíti, az a felelősségrevonást nem kerülheti el.”¹⁰

A határőrség ügyében a székely követek közös előterjesztést is intéztek a magyar minisztériumhoz. Az aláírók közt találjuk FÁBIÁN Dánielt, BERDE Mózest, GÁL Dánielt, DEMETER Józsefet és FEJÉR Jánost.¹¹

Berde Mózes saját nevében, de nyilvánvalóan az előbb említett képviselők – akikhez a csíkiak is hozzáértendők – megbízásából a képviselőház augusztus 5-i ülésében a következő törvényjavaslatot nyújtotta be:

„Törvényjavaslat a katonáskodó székelyekről

1. A katonáskodó székelyek között jelenleg fennálló törvénytelen katonáskodási rendszer, és ebből felmerült sérelmes viszonyok jelen törvény ereje által eltöröltetnek.

2. Az 1848-ki XXII. és a honvédelem tárgyában alkotandó és a fegyveres seregről szóló törvény reájuk is kiterjesztetik és ezeknek értelmében az egyenlőség alapján, mint az ország más polgárai, úgy katonáskodni köteleztetnek.

3. E törvény haladéktalanul leendő alkalmazására a minisztérium felhatalmaztatik.”¹²

Miért tartották a székely képviselők oly sürgősnek a székely határőrrendszer megszüntetését?

A kérdés megválaszolása nem túlságosan nehéz feladat: azért követelték az 1764-ben erőszakosan létrehozott intézmény eltörlését, mert a határőri rend már márciusban követelte azt. BERDÉÉK már a kolozsvári országgyűlésen szerették volna dűlőre vinni ezt az annyi zavart okozó kérdést, de akkor nem sikerült. Ezért kellett újrakezdeni a küzdelmet a pesti népképvis-

leti országgyűlésben is. Csakhogy Erdély tekintélyes politikusai közül sokan, főleg azok, akik az erdélyi Főkörmányszék köré tömörültek, KEMÉNY Dénes, TELEKI Domokos és mások ellene voltak a határőrezredek megszüntetésének: egyrészt a veszélyessé vált belső helyzet miatt, főként a parasztmozgalmak fékentartására vélték felhasználhatónak a székely határőrséget, másrészt a Gubernium nem akart szembehelyezkedni a General Commandóval, PUCHNER fővezérrel, amely és aki ellenzett minden olyan kísérletet, amely a határőri rendszer megszüntetését irányozta volna elő.

A pesti országgyűlésen is vita keletkezett a kérdés körül, de megoldás augusztusban nem született, éppen az erdélyi követek nagy részének állásfoglalása miatt.

KOSSUTH, aki külön is tárgyalt a székely képviselőkkel, s aki a magyar kormányban elsősorban foglalkozott Erdéllyel, a székely követekhez fordulva mondta: „...az egyesült hazában nem lehet ember, ki a székelység iránt több igazi testvéri szeretetet, több rokonszenvet érezne, mint én”. Kérte a székelyeket: „a székely nemzetre nézve tökéletesen kimerítő törvényjavaslatot terjeszteni elő”.¹³

Végül is a székely katonáskodás rendezését az Unióbizottság által a kormány elé terjesztett törvényjavaslatok tartalmazták. Ez elrendelte, hogy „Az erdélyi összes katonai ügyek igazgatása a hadügyminiszterre bízatik”, a székely határőrség közhavasait a pénzügyminiszter hatáskörébe utalta, illetve, ha azokat a falvaktól vették el annak idején, jogos tulajdonosaiknak adják vissza.¹⁴

A törvényjavaslat kimondotta a határőri rendszer megszüntetését, de a törvényjavaslatból nem lett megerősített törvény és azt nem is lehetett az adott körülmények miatt a gyakorlatba ültetni.

Ugyanis 1848. szeptember közepétől Erdély polgárháborús állapotok alakultak ki s PUCHNER generális lesz hovatovább annak a legfőbb irányítója. Ő megtagadott minden együttműködést a magyar kormánnyal és erdélyi képviselőivel.

Az erdélyi helyzetre való tekintettel az 1848. szeptember 23-án kapott parlamenti engedéllyel BERDE Mózes, DEMETER József és GÁL Dániel kormánybiztosi kinevezéssel visszatért Erdélybe. BERDE rövidesen az agyagfalvi Székely Nemzeti Gyűlésen vesz részt, majd Háromszékre siet, ahol az önvédelmi szabadságharc politikai vezetője lesz, DEMETER pedig mint élelmezési biztos vállalt vezető szerepet. GÁL Dániel viszont az önvédelemben forradalmi párt szerepét betöltő Kiskomité vezérégyénisége lett. BERDÉT, mint közismert, CSÁNY, Erdély főkormánybiztosa Szeben vidék kormánybiztosává nevezte ki, ezért az 1849-es parlamenti ciklusban nem jelent meg sem Debrecenben, sem Pesten vagy Szegeden, de távolmaradását igazoltnak tekintették. DEMETER József hiányzását először igazolatlanak vette a mandátumvizsgáló bizottság, de miután Háromszékről megérkeztek az igazoló iratok, az előző döntést megváltoztatták, s távolmaradását elfogadták. Hasonlóan a GÁL Dánielét is, aki 1849-ben Besztercén volt kormánybiztos.

Egyelőre tehát FÁBIÁN Dániel és FEJÉR János maradt Pesten, de amint a november 9-i ülés jegyzőkönyvében olvassuk, aznap ők is engedélyt kaptak az országgyűléstől arra, hogy Erdélybe távozzanak¹⁵, de csak januárban, BEM sikeres hadjárata következtében juthattak haza. FÁBIÁN Dániel bekapcsolódott a háromszéki eseményekbe, szerepe volt a szabadságharc folytatásának elhatározásában. 1849 februárjában visszatért a parlamentbe Debrecenbe, s a szabadságharc bukásáig kitarított KOSSUTH mellett. FEJÉR János viszont márciusban lemondott a képviselői mandátumáról s helyette GÁBOR Imre főjegyzőt (1816–1887), GÁBOR Áron testvérét választották meg, aki meg is jelent Debrecenben.

Az eddigiekben alig ejtettünk szót SZENTIVÁNYI Györgyről, BERDE széki követársáról. Ennek az az oka, hogy az országgyűlési forrásoknak általában átnézett iratai közt a neve semmilyen jelentős akciónál sem szerepel. Így a székely határórség megszüntetését kérők

között is hiába keressük az aláírását. Viszont tudjuk, hogy 1849 márciusában VIDA Dániel, Kézdivásárhely térparancsnoka elrendelte a letartóztatását, mert tevékenységét gyanúsának s törvénytellenesnek találta. A parlament elnöke azonban elrendelte szabadon bocsátását, mert mentelmi joga volt. Elrendelte azt is, hogy NÉMETH László kormánybiztos hallgassa ki, s az iratokat juttassa el hozzá, SZENTIVÁNYI pedig jelenjen meg, hogy a képviselőház előtt feleljen tetteiért. Tudomásunk szerint SZENTIVÁNYI ennek nem tett eleget.

Vázlatos dolgozatunkban áttekintést próbáltunk nyújtani a háromszéki követek személyéről, s ízelítőt adtunk a magyar népképviselői parlamentben kifejtett tevékenységükről. Megállapítottuk, hogy főként a székely határórség megszüntetése érdekében léptek fel s ebben is BERDE Mózes tűnt ki, de a problémát először FÁBIÁN Dániel vetette fel. Nem szabad azonban megfeledkeznünk arról sem, hogy az Unióbizottság által hozott 64 törvénytervezet és javaslat kimunkálásában is részt vettek, s amit elsőként kellett volna kiemelniük: az országos védelmi ügyekben s törvényalkotásban az egész parlamenttel együttműködtek. Hárman (BERDE Mózes, DEMETER József, GÁL Dániel) 1848-ban rendkívül rövid ideig – alig több mint két hónapig – lehettek a pesti népképviselői országgyűlésben, mert Erdély romló állapota miatt haza kellett jönniük. Csak FÁBIÁN Dániel és FEJÉR János maradt novemberig, hogy akkor ők is elinduljanak Háromszékre. Itt mindnyájan részt vettek az önvédelemben, annak vezetőtestületei valamelyikében. 1849-ben viszont csak FÁBIÁN Dániel és a FEJÉR helyett megválasztott GÁBOR Imre volt jelen a debreceni, pesti és szegedi parlamentben. Itt említjük meg, hogy Kézdivásárhely 1849-ben megválasztotta KOVÁCS Dániel főbíróját is, aki meg is jelent Debrecenben, de ott nem igazolták a mandátumát. SZENTIVÁNYI helyzetének megítélése további kutatást igényel.

Röviden: Háromszék követei teljesítették kötelességüket, híven szolgálták a magyar for-

radalom és a szabadságharc ügyét, miközben sohasem feledkeztek meg a székelyföldi sajátos kérdések felvetéséről sem.

Jegyzet

1. Bővebben: GERGELY András: **Közép-Európa parlamentjei 1848-ban. Magyar Országgyűlés 1848/49-ben.** Bp., 1998. 15.
2. Uo. 29.
3. Minden 20 éven felüli férfinak választójoga volt, ha városon 300 ezüst forint értékű házat vagy földet bírt, illetve falun akkor, ha 1/4 telket tulajdonaként bírt; a kézművesek, kereskedők, ha legalább egy segéddel dolgoztak. Választható az volt, aki 24. életévét betöltötte s megfelelt a törvényben megszabott előírásoknak.
4. **Corpus Juris Hungarici. Erdélyi törvények.** Bp., 1900. 670.
5. Ezek addig is választók voltak.
6. MISKOLCZY Ambrus szerint. **Erdély története** III. Bp., 1986. 1385.
7. **Corpus Juris i.m.** 670.
8. EGYED Ákos: **Erdély 1848–1849.** I. Csíkszereda 1998. 148.
9. KOSSUTH Hírlapja, 1848. július 28. 99. sz.
10. Közlöny, 1898. augusztus 3. 59. sz.
11. EGYED Ákos: **i.m.** 158.
12. BEÉR János és CSIZMADIA Andor: **Az 1848–49. évi népképviselői országgyűlés.** II. rész. **A népképviselői országgyűlés irományai.** 585.
13. EGYED Ákos: **Kossuth és a székelyek 1848-ban. A korszerűsödő és hagyományörző Erdély.** I. Csíkszereda 1997. 177.
14. BEÉR János és CSIZMADIA Andor: **i.m.** I. rész. 226.
15. Uo. 306.

Deputații din Trei Scaune în parlamentul ungar din 1848

(Rezumat)

Transilvania istorică a trimis 73 de deputați în camera inferioară a parlamentului ungar de după unirea Transilvaniei cu Ungaria, deschis în iulie 1848. Șase dintre ei au reprezentat scaunul Trei Scaune și cele patru orașe de aici. Au cerut desființarea grăniceriei secuiești, au participat la elaborarea proiectelor de lege făcute de Comisia Unirii, au colaborat cu parlamentul în problemele apărării și în legislație, au îndeplinit diferite sarcini în Transilvania, ca împuterniciți speciali ai parlamentului. Pentru o mai bună cunoaștere a întregii lor activități însă trebuie făcute și alte cercetări încă în arhivele parlamentului de la Pesta și ale celui de la Debrecen.

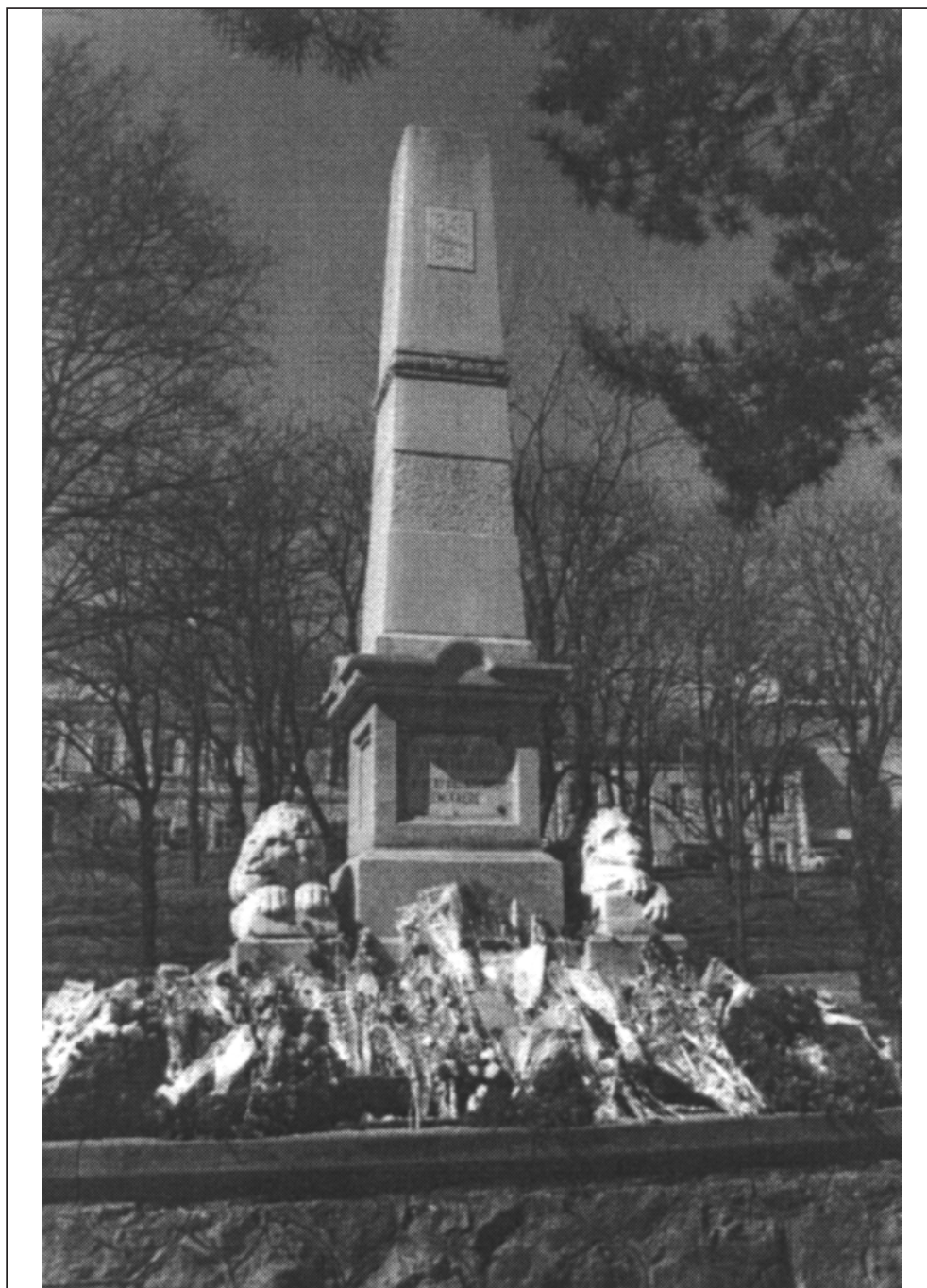
Deputies from Háromszék in the Hungarian Parliament in 1848

(Abstract)

Historical Transylvania was allowed to send 73 deputies into the Parliament in Budapest that was opened in July 1848, after the Union, out of which six from Háromszék. They claimed the ending of the Székely border-guard system, they participated at decisions concerning law-planning and propositions, they worked together with the parliament on matters concerning the protection of the country, and as State Ministers they performed different tasks for Transylvania. The presentation of their role can be further made by the investigation of the written materials of the Parliament of Budapest and that of Debrecen.

1. ábra A sepsiszentgyörgyi Honvédemlék az alvó és az ébredő oroszlánnal (GERENDAY Antal, 1874). Előbb obeliszkje kerül a múzeumba. 1932-ben oroszlánjait döntik le, de CRĂCIUN prefektus visszahelyezteti. 1934-ben a talapzatot is szétverik. 1941-ben helyreállítják. 1944-ben az oroszlánokat megcsonkítják. 1972-ben új oroszlánok készülnek. A múzeum kertjében ma az eredetiek is állnak. (A sepsiszentgyörgyi CHARTA Kiadó 1999. évi naptára, KISGYÖRGY Tamás és NAGY Sándor fotómontázs)

